

morálneho filozofa Henryho Sidgwicka – pod názvom *Prorok kultúry* – editori funkčne zaradili ako prílohu na konci Arnoldovej knihy. Ide nielen o brilantnú ukážku kritiky a diskusie, ale Sidgwickov text je aj instrumentálny pretože bol referenčným rámcom Arnoldových modifikácií, diskusií, či konkretizácii jeho chápania kultúry v nasledujúcich esejach, resp. kapitolách jeho knihy. Sidgwick, pri všetkej deklarovanej úcte k štylistike a rozhladenosti Arnolda, videl Arnoldovu koncepciu kultúry ako „platónsku“, nerozlišujúcu ideál a skutočnosť a substitúciu náboženstva kultúrou považoval za zjednodušujúcu. Aj preto sa Arnold vo svojej knihe k pojmu kultúra a k otázkam náboženstva, najmä jeho funkcií v spoločnosti, opakovane vracal, vysvetľoval, obhajoval, či modifikoval ich.

V recepcii Arnoldovho diela by bolo možno rozlišovať viaceré etapy a podoby. Taktiež by bolo zaujímavé všimnúť si určitých historických vln záujmu o tému väzieb kultúry a spoločnosti. Samozrejme, to by bola téma sama o sebe. Skôr len rámcovo možno uviesť, že určitú podobnosť, či aj spojitosť s Arnoldovým chápaním kultúry by bolo možno nájsť v dvoch obdobiach. V období po hrôzach a anarchii prvej svetovej vojny, keď anglickí teoretici kultúry ako aj predstavitelia nemeckej Frankfurtskej školy podobne videli práve v kultúre „tmel“, či „cement“ spoločnosti, ktorý by mohol predísť opakovaniu tých hrôz a anarchie. Druhým, neskorším obdobím orientácie na kultúru boli „golden sixties“, ony „zlaté šesťdesiate“, v ktorých kultúra mala priam charizmatiký status.

V súčasnosti je Arnoldom preferované budovanie národných vzdelávacích systémov, ako hlavnej zábezpeky humanizovania spoločnosti, konfrontované s realitou verejných rečníckych otázok „Načo študovať humanitné vedy?“ a hlavne so stavom kultúry, kedy jej najfavorizovanejšou oblasťou, podporovanou z verejných financií je kreatívny priemysel, založený prioritne na logike peňazí.

Možnú čitateľskú konkretizáciu Arnoldovej knihy *Kultúra a anarchia* dať aj do otázky: Ak humanistická koncepcia kultúry, ako určitej substitúcie náboženstva, zlyháva, znamená to, že sa zvyšuje riziko anarchie, alebo návratu resp. nástupu nového náboženstva, či náboženstiev, alebo to znamená ešte niečo iné? V každom prípade súčasnosť „vracia do hry“ Arnoldove úvahy a diskusie o kultúre, o rizikách anarchie, o vzdelávaní a v neposlednom rade o vzťahoch náboženstva a spoločnosti, morálky a štátu.

Adela Kvasničková

Henry Schermer, David Jary: *Form and Dialectic in Georg Simmel's Sociology: A New Interpretation*

London, Palgrave Macmillan 2013, 320 s.

Vzhľadom k rozsahu prací již uskutečněných v simmelovských studiích se nabízí otázka, zda lze o Simmelovi říci ještě něco nového. Na druhé straně se ale zdá, že povaha Simmelova bohatého a nesourodého díla vyzývá k novým výkladům a reinterpretace jsou tak jeho správným zhodnocením. Avšak na těchto zdánlivých Henry Schermer a David Jary svoji studii nezakládají. Právě naopak, jejich záměrem je představit Simmela nově jako „systematického teoretika s konsistentní metodou“ (s. 2), přestože svá pozorování systematicky nevyložil či si zřejmě konsistenci ani neuvědomoval.

Tento výchozí argument tak zásadně mění způsoby argumentace. Zatímco dříve byla problémem marginalita autora a tématem byly návraty Simmela do širšího sociologického povědomí, tak v nové interpretaci je problémem samotná fragmentace díla. Autoři studie se tímto obratem vymezují vůči označením Simmela za „brilantního amatéra“ Talcottem Parsonsem či za „salónního baviče“ Randallem Collinsem a Theodorem Adornem (s. 11) nebo za „im-

presionistu“ ve významných interpretačních Davida Frisbyho a v konečném záměru usilují o to, „aby již nebylo nutné opakovat, jak fragmentární a nekonsistentní je Simmelův přístup“ (s. 13).

Přesto autoři jiné interpretace pouze neodmítají, ale vysvětlují pochopitelné důvody jejich výskytu. Jak je dobře známo, Simmelovy texty obsahují zásadní nedostatky: zamlčení referencí a zdrojů, nejasná disciplinární vymezení, nezdůvodněná proměnlivost klíčových konceptů, kdy jen pro „formu“ nacházejí autoři šest alternativ (s. 21–22). A tyto překážky porozumění pak násobí nepřesné překlady. Studie samotná nenapravuje pouze tuto roztříštěnost, ale sjednocuje i dřívější snahy o nalezení kontinuit v Simmelově díle. Zvláště odkazuje k interpretacím Donalda N. Levina, Birgitty Nedelmannové, Anny Wesselyové, Frédérica Vandenbergha a Olliho Pyyhtinena. Tyto souhrny dosavadních prací mají za následek upevnění významu textu jako přelomu v simmelovských studiích.

Nová publikace také proměňuje vazbu mezi Simmelovým životem a jeho dílem. Pokud bylo například dříve běžné předností jeho pozorování o „cizinci“ a „distanci“ vysvětlovat jako výsledky jeho zkušenosti s akademickým *vyloučením* v důsledku antisemitismu, pak u Schermera a Jaryho je vedle této skutečnosti poukázáno na nejisté postavení mladé sociologie v Německu, což vedlo Simmela k *přizpůsobivému* „žonglování s názvy disciplín“ (s. 58) pro zvýšení naděje na získání stálého místa na některé z německých univerzit. To také rozeznávají jako jednu z příčin dosavadního přehlížení kontinuit. Dalo by se říci, že studie upouští od výkladu „klasického sociologa“ pevně usazeného v dějinách a představuje nyní „elegantní sociologii“, jež místy zcela splývá se svým intelektuálním kontextem (zvláště Kant, Hegel a Darwin) či se opírá o estetické přístupy ve studiu společnosti.

V konkrétní podobě zní výchozí argument takto: Simmel operuje v celém svém

díle s omezeným množstvím nedichotomických dualit (absolutní/relativní, subjekt/objekt, příroda/kultura, více života/více než život, jednota/rozmanitost, jednotlivec/společnost atd.), které pozoruje v jejich působnosti v potenciálně neomezeném množství forem (móda, chudý, tajemství, peníze, konflikt atd.). Tyto katalogy dualit a forem pak autoři nazývají „konceptuálním modelem“ (s. 44), který byl používán metodicky v textech jako identifikace opakujících se dualit v různých asociačních formách. Tímto známý Simmelův „cit k ambivalenci“ nabývá podobu jednoduchého modelu a metody „dualit a forem“.

Nová interpretace má dva zajímavé důsledky, které by si jistě zasloužily i akcentaci ve studii samotné. Prvním důsledkem vytyčeného záměru je upuštění od zájmu o metodu „formální sociologie“, kterou navrhl sám Simmel. Druhým neakcentovaným důsledkem je výklad nevymezený jen sociální dimenzí, tedy „sociací“ (*Gesellschaftung*) a „interakcemi“ (*Wechselwirkung*). Tyto dva aspekty nové interpretace vynikají zvláště ve srovnání s Parsonsovou kritikou formální sociologie („Simmel and the Methodological Problems of Formal Sociology.“ *The American Sociologist*, 1988, 29 (2): 31–50), v níž je výklad Simmelovy sociologie veden právě skrze koncepty asociačních forem, jejich obsahů (motivací, orientací) a interakce. V tomto interpretačním kontextu byla „forma“ vykládána jako analytický derivát. To znamená, že tímto pojmem se označuje jen to stejné mezi proběhlými interakcemi, a proto by formální sociologie dovedla popisovat jen druhy interakcí (hra, lov, soutěž atd.) a nenabídla by žádná kauzální vysvětlení. Přičemž tuto mělkou deskriptivnost Parsons vysvětluje jako důsledek vyloučení obsahů forem ze sociologického zájmu. Což kontrastuje s hloubkou Weberova výzkumu „subjektivních orientací“, tedy přesně „obsahů“ v Simmelově významu. Parsons sice dodává, že tato ostrá kritika nepatří Simmelovi a jeho esejům, neboť v nich metodu

formální sociologie nedodržel. I tak, jak dobře víme, pro Parsonse byl tímto „případ Simmel“ uzavřen.

Jaká je tedy skutečná Simmelova metoda? Aby na tuto otázku odpověděli, tak Schermer a Jary nerekonstruují teoretický model *interakce a forma*, ale budují svůj výklad skrze konceptuální model *dualit a forem*. To je důsledek jejich zájmu i o „nesociologické“ texty a ochoty přijmout do interpretace i nesociální dimenze. Neboť duality jsou sociální i fyzické, biologické, kognitivní a psychické. Ty jsou pak „několika základními tóny“ (s. 34), které dodávají energii a napětí lidskému jednání a napříč trvalé kontradikci jsou konstitutivní pro asociační formy. Tento dialektický proces je používán ve smyslu dynamické a vzájemné podmíněnosti opozic. Pro analytické účely jsou duality původem pro formy, slouží k jejich vysvětlení, ačkoliv formy mají původ v dějinách vykrytalizovaných lidských intencích. Zde jsou tedy reálné mezilidské interakce pro výzkumné účely zobecněné do forem a osobní intence do dualit. Simmel se dále obejde na rozdíl od Hegela a Marxe bez jakékoliv finální syntézy (s. 5). Na příklad neexistuje nějaká syntéza kontradiktivní duality absolutní/relativní, jen jejich empirické projevy, a to třeba u peněz (peníze jsou jen relativní, a tedy takto absolutní).

„Konceptuální model“ se skládá přibližně ze 30 dualit a okolo 160 forem. „Simmelova metoda“, jako reaplikace tohoto modelu, má tři pravidla: (1) forma má původ v operacích dualit, a proto pozorování je možné skrze jejich rozvíjení v daném příkladu; (2) duality mohou být samy formou (např. podřízení/nadřízení); (3) formy mohou být vysvětlovány s pomocí jiné formy (např. „maska“ v „tajemství“). Tato citlivost k fraktální skladbě skutečnosti vysvětluje povahu simmelovských pozorování, jež jsou charakteristická schopností nahlížet i v těch „zdánlivě triviálních a přehlížených skutečnostech (...) sociálně a kulturně strukturované jevy“ (s. 46).

I samotná struktura recenzované studie odráží tuto jedinečnost, neboť objevená metoda je vyložena prostřednictvím příkladů. Ještě před tím jsou prezentovány klíčové pojmy a jejich dobový intelektuální německý kontext (odcizení, emancipace, objektivizace, reifikace), který se u Simmela zřetelně odráží v tématu „tragédie kultury“, tj. *krystalizace* forem z života pramenících obsahů a následná *formalizace* těchto obsahů. Následuje zasazení klíčových pojmů a výzkumných témat do kontextu Simmelova života a celého díla. Po této pro interpretace konvenční části autoři přistupují k „exemplifikaci forem“, konkrétně jde o „módu“, „chudého“, „tajemství“, přičemž si pomáhají klíčovými dualitami, aby *jednotně a názorně* vyložili tak kategoricky rozdílné jevy, jako jsou právě vyjmenované formy.

Výklad tří forem by měl být dostačující i pro naznačení „teorie společnosti“, neboť tázat se: „Jak je (například) móda možná?“ znamená očekávat odpověď i na otázku: „Jak je společnost možná?“ (s. 80–81). Svázání těchto (kantovských) otázek vyplývá z nemožnosti zkoumat společnost nezprostředkovaně, proto výzkum společnosti probíhá pouze *relativně* k příkladu, ačkoliv právě takto je nahlížena vždy *absolutně*. Prezentace vybraných tří forem ve studii umožňuje také vyložit dualitu jednání a dění (*Tun a Geschehen*), tedy Simmelovu implicitní „teorii jednání“ (s. 98–99; 123–125; 150). Každé *Tun* je právě realizací dualit, respektive osobní orientace jsou vedeny k jednomu pólu, ačkoliv je „tažen“ vždy i ten druhý – proto nejde jen o „dualitu“, ale přesněji „kontinua“ (s. 4). Rozdíl mezi *Tun* a *Geschehen*, jako vztah individuálního jednání a sociálního procesu (událostí), je vykládán skrze dialektiku části a celku. Zvláště typ (tj. forma) „chudý“ je výsledkem sociálního procesu „asistence“, a nikoliv interakce mezi chudými (s. 110). Výklad této Simmelovy „teorie jednání“ byl přehlížen zvláště v důsledku nepřesných překladů *Tun* a *Geschehen*, které zvět-

šovaly důraz interakcionismu. Z toho důvodu autoři pracují s anglickými i německými verzemi textů a explicitně dokazují jejich odlišná vyznění.

Tato druhá část studie nově a efektivně poskládala Simmelovy výsledky z pozorování společnosti a jeho poznatky o *asociačních formách*. Ve třetí části pak posouvá dosavadní vědění o Simmelovi, a to úplně poprvé skrze popis působení pouze jedné *duality*, v tomto případě absolutní/relativní. Závažnost této duality vyplývá z její schopnosti vysvětlit přímo princip dualismu, který je možné definovat právě jako *absolutní* opozici či dvě *relativní* pozice. Proto dualita absolutní/relativní slouží implicitně i k výkladu jiných dualistických napětí. Úspěchem studie je, že přestože toto eventuálně dovoluje artikulovat abstraktnější kontinuity v Simmelově díle, pak ve výkladu to není příliš znatelné, neboť dualita je autory představena opět na příkladech peněz, genderových vztahů (muž/žena) a vztahu život/smrt. Tyto příklady sice nejsou vysvětleny ve své empirické obsáhlosti, ale v relaci k dualitě absolutní/relativní. Rozmanitost příkladů také dokazuje, že není nutné předem určit, co formou může a nemůže být, neboť pouze duality a již poznané formy naznačují, co má či nemá smysl dále za asociační formu považovat. Dále se nabízí například výklad „nehybnosti“ těla („Jak je nehybnost možná?“) jako způsobu zespolečenštění a konkrétně pak disciplinace, protože svou záporností připomíná formu „tajemství“ či zřetelně vyplývá z fundamentální dichotomie života pohyb/stálost a duality subjekt/objekt. Takováto snadnost reaplikace metody činí z recenzované interpretace více než další převyprávění díla.

Vedle vysvětlování forem skrze duality existuje možnost ptát se na vývoj forem vůči jiným formám (progrese/regrese forem, problém selekce) a duality lze použít nejen pro výklad forem interakcí, ale i v oblasti procesů (diferenciace/integrace), přičemž vzájemně provázané procesy diferenciace

a integrace jsou vnímány v souvislosti s životními procesy, tedy evoluce. Tímto příklonem k pojmu evoluce autoři vytvářejí souběžnou alternativu k výkladům prostřednictvím pojmu vitalismu (Olli Pyyhtinen, Scott Lash). Přestože „život“ je problémem a tématem pro Simmela naprosto klíčovým, jak autoři ukazují na mnoha místech, počínaje dichotomií stálost/pohyb, která určuje zřejmě i dualitu absolutní/relativní, tak autoři rozkrývají přímé vlivy Darwinovy evoluční teorie, konkrétně pak jeho základních modalit: nutnost/náhoda, možnost/nemožnost, reverzibilita/irreverzibilita, celek/část, uvnitř/venku atd. (s. 227). Ty jsou pak doplněny k základnímu konceptuálnímu modelu formy-duality. Autoři spekulují, že se Simmel zřejmě pokusil o sloučení Kanta s Darwinem, teorie poznání s teorií života s pomocí pojmu formy. K jejímu plnému rozvinutí ale Simmel „neměl dostatek víry“, jak říká Karl Mannheim, který se proto domnívá, že kvůli absenci takového systematického výkladu byly „prvky nové metafyziky obsaženy v každé jeho větě“ (s. 263).

Příkladem pečlivosti a třetí novinkou (vedle duality absolutní/relativní a evolucionismu) recenzované studie je objevení v Simmelových textech všudypřítomné „filosofie fikce“ kantovského filosofa Hanse Vaihinger. Ta je rozeznatelná podle fráze „jako by“ (*Als Ob*), která uvozuje v textu užitečné fikce či vědění známé jako mylné (nejde jen o hypotézy), které je prozatímne používáno, aby bylo možné zajistit pohyb v poznání. Autoři se domnívají, že koncepty asociačních forem jsou „jako by“, jejichž úlohou je organizace poznání. Ochota takto přijmout fikci ale neznamená ztrátu realistické pozice a upuštění od přesvědčení o možnosti pravdivého poznání. Tímto argumentem jsou omezovány některé dezinterpretace, které Simmela vykládaly jako krajního relativistu. Obecně je prezentován názor, že posouvat tohoto klasického sociologa do postmoderní pozice bylo v některých případech „více než vhodné“ a že

postmoderní sociologie se měla raději mnohem více „poučit ze Simmelových metod“ (s. 275). Ačkoliv není dále rozvedeno, co by to mohlo znamenat konkrétně, pak je snadné domyslet, že na příklad forma módy mohla být použita pro reflexi vlastních sociologických a postmoderních intencí. To přirozeně neznamená, že sociologické směry jsou „jen móda“, protože tím by se degradoval předmět sociologie na něco „jen“, ale otázkou je, jak působí módní duality (imitace/diference, obecnost/jedinečnost, centrum/periferie) v dějinách sociologické teorie?

Schermer a Jary úspěšně dokazují existenci *metodologicky* definovatelné kontinuity v Simmelově díle. Tyto důkazy o existenci metody mohou být dále užitečné pro snadnější porozumění a jednodušší výuku

jeho elegantní sociologie. Duality pak nabízejí přechod na vyšší úroveň abstrace, což usnadňuje komparace s jinými časově vzdálenějšími sociologickými teoriemi, které bude zřejmě možné pro účely srovnání přeložit, snad i zjednodušit, také do jazyka dualit a forem/obsahů. To je ostatně závěrečnou výzvou autorů studie, neboť ti se nevěnovali záměrně žádné z možných kontroverzí mezi Simmelem a jinými přístupy, a proto studie není obhajobou jeho sociologie, ale výhradně tou nejlepší možnou prezentací. Na závěr je možné říci, že skeptická otázka uvozující recenzi nabývá teprve nyní na významu. Avšak o co těžší bude říci něco nového o Simmelovi, o to snadnější bude nyní dělat simmelovskou sociologii a říci něco nového o společnosti.

Jiří Bureš